Κυριακή ΙΓ' Λουκά: Για τον πλούτο και την αιώνια ζωή (Άγιος Κύριλλος, αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 24 Νοεμβρίου, 2023

[Λουκ. 18, 18-27]

*«Καὶ ἐπηρώτησέν τις αὐτὸν ἄρχων λέγων, Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; (: Κάποιος άρχοντας της συναγωγής Του ρώτησε το εξής: "Διδάσκαλε αγαθέ, τι να κάνω για να κληρονομήσω την αιώνια ζωή;") **εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός** (: του είπε τότε ο Ιησούς: "Αφού απευθύνεσαι σε εμένα νομίζοντας ότι είμαι ένας απλός άνθρωπος, γιατί με ονομάζεις ''αγαθό''; Κανείς δεν είναι από μόνος του απολύτως αγαθός παρά μόνο ένας, ο Θεός")»* [Λουκ. 18, 18-19]**.**

Ο αναφερόμενος εδώ άρχοντας που υπονοείται ότι είναι κάποιος συγκεκριμένος**, νόμισε ότι μπορεί να ελέγξει τον Χριστό,** ότι τάχα ο Ιησούς περιφρονεί την εντολή που δόθηκε μέσω του Μωυσή και εισάγει δικού του νόμους. Πλησιάζει λοιπόν και **προσποιείται ότι ηθικολογεί**, γιατί Τον αποκαλεί *διδάσκαλο* και Τον ονομάζει *αγαθό* και λέγει ότι θέλει να μάθει. Επειδή όμως **ρωτούσε με σκοπό να Τον πειράξει**, εύλογα **Αυτός που συλλαμβάνει τους σοφούς πάνω στην πανουργία τους** [Ιώβ 5,13: «*ὁ καταλαμβάνων σοφοὺς ἐν τῇ φρονήσει, βουλὴν δὲ πολυπλόκων ἐξέστησεν* (: *Αυτός, που συλλαμβάνει τους καυχώμενους για τη σοφία τους, ματαιώνει όμως τα σχέδια και τις αποφάσεις των πονηρών ανθρώπων)*»], λέγει προς αυτόν: «***Εάν δεν έχεις πιστέψει ότι είμαι Θεός, γιατί μου αποδίδεις αυτά που ταιριάζουν μόνο στην ανώτατη φύση και με ονομάζεις αγαθό, εμένα που νομίζεις ότι είμαι άνθρωπος σαν εσένα; Γιατί ο Θεός από τη φύση Του είναι αγαθός, και ιδιαίτερο και ουσιώδες φυσικό και εξαίρετο αξίωμά Του είναι το ότι είναι αγαθός και κατά συμμετοχή οι άγγελοι και εμείς».***

Και αυτός βέβαια υπήρξε ο σκοπός του λόγου αυτού για τον Χριστό, δεν θα ανεχθεί όμως ίσως την ορθότητα των εννοιών **ο μέτοχος της ασέβειας του Αρείου** λέγοντας: «*Να, καθαρά αρνήθηκε ότι είναι αγαθός και αυτό το αποδίδει στον μόνο που πρέπει, τον Θεό και Πατέρα. Αλλά εάν ήταν*», θα έλεγε αυτός **ο αιρετικός**, «*ομοούσιος με Αυτόν και προερχόταν από Αυτόν κατά φύση, δεν θα ήταν*

και αυτός ως Θεός αγαθός;».

Πρέπει λοιπόν να λεχθεί σε αυτούς το εξής: Επειδή **κάθε λόγος ορθός και ακριβής γνωρίζει ότι ο υιός είναι ομοούσιος με τον Πατέρα, πώς δεν είναι αγαθός και ο Υιός, όντας Θεός**; Γιατί δεν μπορεί δένδρο αγαθό να κάνει καρπούς πονηρούς, ούτε από πηγή γλυκιά τρέχει ποταμός όχι γλυκός. **Άρα, αφού ο Θεός είναι αγαθός, καρπός αγαθός είναι ο Υιός, και σαν εικόνα Του δείχνει στη δική Του φύση την ωραιότητα Εκείνου που Τον γέννησε.** Αλλά αυτά βέβαια είναι αρκετά σε σχέση με τα παρόντα.

Όμως και στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο έχει λεχθεί: Ενώ ο άρχοντας περίμενε να ακούσει τον Χριστό να λέγει «*απομακρύνσου από τα γραμμένα του Μωυσή και ασπάσου τις δικές μου εντολές*", αυτό βέβαια δεν το είπε, **επειδή ως Θεός έβλεπε τον σκοπό εκείνου που τον πείραζε** και επειδή δεν υπήρχαν άλλες εντολές, εκτός μόνο από εκείνες του Μωυσή, παραπέμπει τον άνθρωπο σε αυτές και λέγει:***«Τὰς ἐ ντολὰς οἶδας· Μὴ μοιχεύσῃς, Μὴ φονεύσῃς, Μὴ κλέψῃς, Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα.ὁ δὲ εἶπεν, Ταῦτα πάντα ἐφύλαξα ἐκ νεότητος.ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἔτι ἕν σοι λείπει· πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι*** *(: Γνωρίζεις τις εντολές: "Να μη μοιχεύσεις, να μη σκοτώσεις, να μην κλέψεις, να μην ψευδομαρτυρήσεις, να τιμάς τον πατέρα σου και τη μητέρα σου". Κι εκείνος είπε: "Όλα αυτά τα φύλαξα από την παιδική μου ηλικία". Όταν λοιπόν άκουσε τα λόγια αυτά ο Ιησούς, του είπε: "Ένα ακόμη σου λείπει: πούλησε όλα όσα έχεις και μοίρασέ τα στους φτωχούς και θα έχεις θησαυρό στον ουρανό, και έλα να με ακολουθήσεις ως μαθητής μου, υπακούοντας πάντοτε σε όσα θα σε διδάσκει το παράδειγμά μου και η διδασκαλία μου")»* [Λουκ. 18, 22]**.**

Ο μωσαϊκός νόμος λοιπόν απαγορεύει κάθε είδος κακίας και καταδικάζει τους τρόπους της ασέβειας. Γιατί λέγει: «*Να μη μοιχεύσεις, να μη φονεύσεις*» και απαγορεύει και τα άλλα ολοκάθαρα, δηλαδή το ότι **πρέπει να μη φονεύει κανείς, ούτε να ποθεί παράφορα ξένους γάμους, και καταδικάζει επίσης και την κλοπή, και την επιορκία, και την ψευδομαρτυρία, και ορίζει ποινές γι' αυτούς που διαπράττουν τα πλημμελήματα αυτά**. Έπειτα προστάζει **να φροντίζουν για τον σεβασμό προς τους γονείς**, ορίζοντας και αξιόλογα βραβεία για εκείνους που θέλουν να ευδοκιμήσουν, γιατί λέγει: «***τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι*** *(: Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου, για να ευημερήσεις και γίνεις μακροχρόνιος στην πλούσια και εύφορη χώρα, την οποία θα σου δώσει ο Κύριος)»* [Έξ. 20, 12]. Νόμισε ο κακότροπος και φοβερός σε δολιότητες αυτός άρχοντας, αν και ο ερωτώμενος ήταν Θεός, ότι θα τον πάρει εύκολα με το μέρος του, δίνοντας απάντηση σύμφωνη με αυτά που πίστευε

αυτός, ο Χριστός όμως, αν και ήταν πονηρός ο άρχοντας αυτός που Τον ρωτούσε, δεν τον έδιωξε.

«Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα περίλυπος ἐγενήθη, ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα *(: Αυτός όμως όταν άκουσε τα λόγια αυτά, λυπήθηκε πάρα πολύ· διότι ήταν πάμπλουτος και δεν ήθελε να αποχωριστεί τα πλούτη του)»* [Λουκ. 18, 22]. Ο άρχοντας της Συναγωγής των Ιουδαίων δεν χώρεσε τον νέο οίνο, όντας ασκός παλαιός, αλλά σχίστηκε και αχρηστεύτηκε. Γιατί λυπήθηκε, αν και πήρε μάθημα πρόξενο της αιώνιας ζωής.

«Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς περίλυπον γενόμενον εἶπεν, Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσπορεύονται· εὐκοπώτερον γάρ ἐστιν κάμηλον διὰ τρήματος βελόνης διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν *(: Αυτός όμως όταν άκουσε τα λόγια αυτά, λυπήθηκε πάρα πολύ· διότι ήταν πάμπλουτος και δεν ήθελε να αποχωριστεί τα πλούτη του. Όταν τον είδε λοιπόν ο Ιησούς τόσο πολύ στενοχωρημένο, είπε: Πόσο δύσκολα θα μπουν στη βασιλεία του Θεού αυτοί που έχουν τα χρήματα! Πράγματι, πολύ δύσκολα. Διότι είναι ευκολότερο μία καμήλα να περάσει από τη μικρή τρύπα που ανοίγει η βελόνα, παρά να μπει ένας πλούσιος στη βασιλεία του Θεού)»* [Λουκ. 18, 24]**.**

«Καμήλα» εδώ **δεν εννοεί το ζώο, αλλά το χοντρό σχοινί στα πλοία**· γιατί **είναι δυνατόν** σε αυτούς εάν δεν προτιμήσουν να απομακρυνθούν μια για πάντα από όλα τα υπάρχοντά τους, να ευδοκιμήσουν με άλλο τρόπο, κάνοντας φίλους από τον άδικο μαμωνά, ώστε όταν θα φύγουν από την εδώ ζωή να τους δεχτούν στις αιώνιες σκηνές [Λουκά 16, 9-10: *«κἀγὼ ὑμῖν λέγω· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα, ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι, καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν (: Κι εγώ σας λέω το εξής: Όπως ο άδικος αυτός διαχειριστής της παραβολής φρόντισε εγκαίρως να εξασφαλίσει τη φιλία των οφειλετών του κυρίου του, έτσι κι εσείς φροντίστε να κάνετε για το καλό σας φίλους από τον πλούτο που είναι άδικος διότι* ***οι μεγάλες περιουσίες με αδικία συνήθως συγκεντρώνονται****· αλλά και* ***όποιος κρατά τα πλούτη μόνο για τον εαυτό του διαπράττει μεγάλη αδικία****. Κάντε λοιπόν κι εσείς* ***φίλους από τον άδικο πλούτο, ευεργετώντας με φιλανθρωπίες τους συνανθρώπους σας****, ώστε, όταν πεθάνετε,* ***να σας υποδεχθούν*** *οι φίλοι σας αυτοί στις αιώνιες σκηνές του παραδείσου.* ***Εσείς μοιράζοντας τα πλούτη σας σε αγαθοεργίες, δεν θα μοιάζετε με τον οικονόμο της αδικίας, ο οποίος προνόησε να κάνει φίλους με κλοπές και καταχρήσεις σε βάρος του κυρίου του· διότι εσείς σκορπίζοντας ευεργετικά τον πλούτο θα αποδειχθείτε τίμιοι και αξιόπιστοι διαχειριστές και οικονόμοι του Θεού, που σας εμπιστεύτηκε τα υλικά πλούτη.*** *Κι εκείνος που είναι αξιόπιστος στα υλικά πλούτη, τα οποία σε*

σύγκριση με τα ουράνια αγαθά είναι κάτι ελάχιστο και τιποτένιο, αυτός είναι πιστός και στα ουράνια πλούτη, ***τα οποία είναι πολλά και ανεκτίμητα****. Κι εκείνος που είναι άδικος στα ελάχιστα, θα είναι άδικος και ανάξιος εμπιστοσύνης και στα πολλά και ανεκτίμητα πλούτη)»*].

«Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι (: και είπε ο Πέτρος: ιδού εμείς αφήσαμε τα πάντα και Σε ακολουθήσαμε)» [Λουκ. 18, 28]. Και προσθέτει ο Ματθαίος: «*Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; (: τι άραγε θα μας δοθεί ως αμοιβή;)»* [Ματθ. 19, 27]. Στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε κανείς να πει: «*Τι άφησαν γενικά οι μαθητές ή ποιων πραγμάτων την ανταπόδοση ζητούν από τον Χριστό;».* Τι θα πούμε λοιπόν σε αυτά; Και βέβαια εξαιτίας αυτού του πράγματος έκαναν πάρα πολύ αναγκαία την ερώτηση. Επειδή δηλαδή δεν είχαν τίποτε, εκτός από κάποια μικρά και ασήμαντα πράγματα, θέλουν να μάθουν με ποιο τρόπο θα τους αμείψει ο Θεός, αυτούς που εγκατέλειψαν και τα ελάχιστα πράγματα για τη βασιλεία του Θεού, δηλαδή **επειδή επιθυμούσαν να κερδίσουν τη βασιλεία των ουρανών, εξαιτίας της αγάπης τους προς Αυτόν**· γιατί εύλογα ο πλούσιος που περιφρόνησε πολλά θα περιμένει τις αμοιβές, αυτός όμως που έχει λίγα και αποχωριστεί αυτά, ποιες ελπίδες θα έχει, πώς δεν έπρεπε να το μάθει;

Έπειτα, εκτός από αυτά είναι ανάγκη να πούμε και τούτο: Το ότι δηλαδή έχασαν πολλά ή λίγα θα μπορούσε σύμφωνα με τον ορθό λόγο, να είναι ισοδύναμο για εκείνους που το έπαθαν· γιατί, όσον αφορά την υπακοή και την πρόθεση, θα μπορούσαν να καταλογιστούν σε ίση μοίρα με εκείνους που έχουν πολλά αυτοί οι οποίοι δεν είναι βέβαια σαν αυτούς, αλλά δείχνουν ίσες προθυμίες, και υπομένουν με τη θέλησή τους την απάρνηση των υπαρχόντων τους.

Και τι απαντά ο Χριστός σε αυτούς; «*ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει (: Αληθινά σας λέω ότι εσείς που με ακολουθήσατε όταν ξαναγεννηθεί ο κόσμος και θα έχει συντελεστεί η ανάσταση των νεκρών, οπότε θα καθίσει ο υιός του ανθρώπου σε θρόνο λαμπρό, αντάξιο της δόξας Του, θα καθίσετε κι εσείς σε δώδεκα θρόνους δικάζοντας τις δώδεκα φυλές του Ισραήλ. Και ο καθένας που εγκατάλειψε σπίτια, αδελφούς, αδελφές, πατέρα ή μητέρα, για να μένει ενωμένος και να μη χωριστεί με εμένα, θα λάβει εκατονταπλάσια σε αυτήν τη ζωή και θα κληρονομήσει και την αιώνια ζωή)»* [Ματθ. 19, 28-29].

Τα λεγόμενα είναι **τέτοια που πρέπουν στον Θεό και η απόφαση αγία, γιατί ανεβάζει στην ασφαλή ελπίδα όλους, όσους την ακούν και συνοδεύει με**

όρκο την υπόσχεση, προτάσσοντας πριν από τον λόγο το **«*ἀμὴν λέγω ὑμῖν*** *(: αλήθεια σας λέγω*)**»**, που κατά κάποιο τρόπο αναπληρώνει την ανάγκη του όρκου. Πρέπει όμως να εξετάσουμε ποιοι μπορεί να είναι αυτοί που άφησαν πατέρα ή μητέρα, γυναίκα και αδελφούς και σπίτια, και μετά να εξετάσουμε με λεπτομέρεια, πώς αυτοί θα μπορέσουν να λάβουν περισσότερα στον παρόντα κόσμο. Πράγματι εγκαταλείπουν κάποιοι τον πατέρα τους και αδιαφορούν πολλές φορές για τη φιλοστοργία προς όλο το γένος, **εξαιτίας της αγάπης προς τον Χριστό**, και με ποιο τρόπο, θα μας το διδάξει Αυτός λέγοντας: **«*Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος*** *(: Εκείνος που αγαπά τον πατέρα του ή τη μητέρα του περισσότερο από μένα, και με αρνιέται για να μη χωριστεί από τους γονείς του, δεν αξίζει για μένα. Και εκείνος που αγαπά τον γιο του ή την κόρη του περισσότερο από μένα, δεν είναι άξιος να λέγεται μαθητής μου)»* [Ματθ. 10, 37] και **«*ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς*** *(: Ήλθα να χωρίσω τον πιστό και ευθύ άνθρωπο από τον άπιστο και διεστραμμένο πατέρα του, και την κόρη από τη μητέρα της, και τη νύφη από την πεθερά της)»* [Ματθ. 10, 35], και τα παρακάτω.

Γιατί **σαγηνεύοντας στη δική του πίστη του θείου κηρύγματος την υφήλιο,** θέλουν βέβαια κάποιοι να προσέλθουν σε αυτό, αλλά βλέπουν ίσως τους πατέρες και τις μητέρες, που είναι άπιστοι και πονηροί, και πολλές φορές οι πατέρες δεν ανέχονται να στενοχωρήσουν τα παιδιά τους, με την προσέλευσή τους στην πίστη. Ο ίδιος επίσης λόγος θα μπορούσε να γίνει και για τους αδελφούς προς τους αδελφούς τους, και τη νύφη προς την πεθερά της και την πεθερά προς τη νύφη. Όμως**εκείνοι που είναι σταθεροί στην πίστη δεν προτάσσουν τίποτε από την αγάπη του Χριστού**, μην υπολογίζοντας καθόλου το κατά σάρκα γένος τους.

Πρέπει λοιπόν να εξετάσουμε πώς μπορεί κάποιος, αφήνοντας αυτούς, να αποκτήσει πολλαπλάσια στην εδώ ζωή. Μήπως δηλαδή θα γίνει άνδρας πολλών γυναικών, ή θα βρει αντί για έναν πολλούς πατέρες επάνω στη γη και θα πολλαπλασιασθεί έτσι το σαρκικό γένος; Δεν λέμε αυτό, αλλά ότι,**αφού εγκαταλείψει τα σαρκικά και τα πρόσκαιρα, θα απολαύσει τα πολύ πιο ανώτερα, και κατά κάποιο τρόπο περισσότερα από αυτά που θα περιφρονήσει.** Άλλωστε και οι απόστολοι, **εγκαταλείποντας λίγα, γέμισαν από το άγιο Πνεύμα και αξιώθηκαν να λάβουν πολλά χαρίσματα, και έγιναν παντού σε όλους επίλεκτοι και αείμνηστοι**. Όλοι λοιπόν όσοι πιστέψαμε στον Χριστό και αγαπήσαμε το όνομά Του θα γίνουμε σαν εκείνους. Και αν απομακρυνθεί από τους αδελφούς του, θα τον παραλάβει ο Χριστός σε αδελφό Του. Όταν αφήσει τη σύντροφο γυναίκα του, θα βρει την ουράνια και κοντά στον Θεό Σοφία, από την οποία θα γεννήσει καρπούς καλούς. Και αν αφήσει τη μητέρα του, θα βρει την επουράνια, τη μητέρα όλων των Χριστιανών: **«*ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ***

πάντων ἡμῶν *(: ενώ η επουράνια Ιερουσαλήμ είναι ελεύθερη είναι* ***η θριαμβεύουσα Εκκλησία****, που βρίσκεται στους ουρανούς,* ***και η στρατευομένη****, που είναι βέβαια επίγεια, αλλά καταλήγει στους ουρανούς.****Αυτή είναι η μητέρα όλων μας, όλων των Χριστιανών)»*** [Γαλ. 4 ,26].

ΠΗΓΕΣ:

- Αγίου Κυρίλλου, αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας, ***Εξήγησις υπομνηματική εις το κατά Λουκάν ευαγγέλιον***, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ερευνητικό έργο «Οι δρόμοι της πίστης: Ψηφιακή Πατρολογία».

(https://greekdownloads3.files.wordpress.com/2014/09/commentarii-in-lucam_.pdf)

- Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας ***Άπαντα τα έργα***, πατερικές εκδόσεις «Γρηγόριος Παλαμάς», εκδ. οίκος «Το Βυζάντιον», Θεσσαλονίκη 2005, «*Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Β΄*», κεφάλαιο 18^{ο}, σελ. 153-161.
- Παν. Τρεμπέλα, Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας, εκδ. Ο Σωτήρ, Αθήνα 1997
- Π. Τρεμπέλα, *Η Καινή Διαθήκη με σύντομη ερμηνεία* (απόδοση στην κοινή νεοελληνική), εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Ο Σωτήρ», έκδοση τέταρτη, Αθήνα 2014.
- *Η Καινή Διαθήκη, Κείμενον και ερμηνευτική απόδοσις υπό Ιωάννου Κολιτσάρα*, εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Η Ζωή», έκδοση τριακοστή τρίτη, Αθήνα 2009.
- *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους εβδομήκοντα*, Κείμενον και σύντομος απόδοσις του νοήματος υπό Ιωάννου Κολιτσάρα, εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Η Ζωή», έκδοση τέταρτη, Αθήνα 2005.
- Π.Τρεμπέλα, *Το Ψαλτήριον με σύντομη ερμηνεία*(απόδοση στην κοινή νεοελληνική), εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Ο Σωτήρ», έκδοση τρίτη, Αθήνα 2016.
- http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html
- http://users.sch.gr/aiasgr/Kainh_Diathikh/Biblia/Kainh_Diathikh.htm
- http://users.sch.gr/aiasgr/Palaia_Diathikh/Biblia/Palaia_Diathikh.htm

(Επιμέλεια: Ελένη Λιναρδάκη, φιλόλογος)